

Pomembno je, da se znamo slišati, da skušamo razumeti, zakaj nekdo razmišlja drugače

Intervju z Majo Ivanič

Pogovarjali sta se Polona Filipič Gorenšek in Špela Nardoni Kovač

Maja Ivanič (1967) je leta 1995 diplomirala na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo pri prof. Janezu Koželju. Potem je šest let sodelovala v arhitekturnem biroju Atelierarhitekti. Poleg projektiranja je ves čas dejavna tudi na drugih področjih arhitekture: od leta 1997 do 2000 je pripravljala arhitekturne prispevke na TV Slovenija za oddajo Trend, med letoma 2005 in 2010 je bila urednica revije Hiše, med letoma 2011 in 2016 predsednica Društva arhitektov Ljubljana (DAL), od leta 2011 je predsednica Zveze društev arhitektov Slovenije (ZDAS). Leta 2008 sta s Špelo Kuhar pri mednarodni založbi Springer izdali knjigo Contemporary School Architecture in Slovenia 1991–2007, ki je izšla tudi v slovenščini z naslovom Sodobna arhitektura šol v Sloveniji 1991–2007, nato pa aprila 2009 skupaj z Ministrstvom za šolstvo in šport RS za OECD organizirali še mednarodno konferenco Sustainable School Buildings: From Concept to Reality. Od leta 2008 predseduje organizacijskemu odboru mednarodne konference Piranski dnevi arhitekture (PDA). Je (so)avtorica, kuratorica, selektorica in organizatorica vrste arhitekturnih razstav, dogodkov in konferenc. Njeni članki so objavljeni v slovenskih in tujih arhitekturnih revijah. Leta 2019 je postala članica uredniškega odbora zdaj že nekdanje slovaške revije ARCH ter članica svetovalnega odbora italijanske revije ArchAlp. Leta 2014 je bila z Miho Turšičem na 14. mednarodnem arhitekturnem bienalu v Benetkah komisarka slovenske razstave Problem vožnje po vesolju – supre:arhitektura. Za leseni krožni vrtec Pedenjcarstvo v Ljubljani (2018) je s soavtorji Anjo Planišček, Andražem Intiharjem, Uršo Habič in drugimi prejela nagrado zlati svinčnik in posebno priznanje na salonu arhitekture v Novem Sadu ter nominacijo za evropsko arhitekturno nagrado Mies van der Rohe. Leta 2020 je postala častna članica Zbornice za arhitekturo in prostor Slovenije.

© arhiv Zavoda BIG

Na področju arhitekture ste vsestranski – projektirate, vodite galerijo DESSA, organizirate Piranske dneve arhitekture. Povrh vsega se ukvarjate še s potapljanjem na dah. Kje najdete čas? Pa tudi, kako vas je zaneslo v arhitekturo?

S potapljanjem se ukvarjam za sprostitev in mentalno kondicijo, žal pa v zadnjih dveh letih tudi za to komaj najdem čas. Stvari me prehitujejo na vseh koncih, kar je negativna posledica vsestranskosti ... Je pa potapljanje eden izmed najlepših športov. In Slovenke so v njem izjemno uspešne!

Delu lahko posvetim več časa, ker si nisem ustvarila družine. Že v osnovni šoli sem se ukvarjala z več stvarmi hkrati, poleg šole so bili na urniku še ve-rouk, glasbena šola, plavanje, gimnastika, atletika in pevski zbor. Po koncu študija, ki sem ga zaradi zanimanja za druge stvari – tri poletne sezone sem delala kot stevardesa pri Adrii Airways in nato še eno leto risala na Arxlu – precej vlekla, sem imela v načrtu potovanja. A sem že štiri dni po diplomi začela delati v arhitekturnem biroju Atelierarhitekti. V tistem času je večina arhitektov risala še z roko, jaz pa sem se na Arxlu naučila risati v programu Autocad. To tehnično znanje, za katero se moram zahvaliti sošolcema s fakultete Diegu Zancu in Draženu Kirinu ter Matjažu Požlepu, mi je dalo neke vrste samozavest. To je na začetku kariere, ko je vse novo, neznano in drugače, pomembno. Takoj po diplomi sem se včlanila v Društvo arhitektov Ljubljane (DAL) in v DESSO. Malo pozneje me je k sodelovanju povabila tudi Jožica Brodarič, ki je za Televizijo Slovenija ustvarjala oddajo Trend, jaz pa sem zanjo pripravljala prispevke o arhitekturi. Izkušnja pred kamero mi je

»Verjamem, da širjenje dobrih novic spodbudi pozitivno energijo, ta pa nastanek dobrih idej.«

© Jadran Rusjan

Odprtje razstave Arhitektura. Skulptura. Spomin. Umetnost spomenikov Jugoslavije 1945–1991. v galeriji Herman Pečarič v Piranu v okviru PDA 2019

pozneje večkrat prišla zelo prav, posebej v času predsedovanja DAL-u. Pred tem sem že sodelovala tudi v uredniškem odboru revije *Hiše*, v katerega me je povabil direktor Zavoda BIG Zmagov Novak. Pet let sem bila tudi njena glavna urednica. Moje uredniško načelo je bilo profilirati *Hiše* s predstavami dobrih hiš, predvsem slovenskih, in predvsem zato, da bi naročniki dobili zaupanje v delo arhitektov in bi se zmanjšalo število samograditeljev. Predstavljanje kakovostne arhitekture je najlažja in najhitrejša pot za dvig splošne ravni bivalne kulture. Pa tudi za ozaveščanje širše javnosti, zakaj je pomembno, da si vsi prizadevamo za urejen prostor.

Kako vam uspeva usklajevati vse te zadolžitve? Vas morda prav takšno delovanje navdihuje in žene naprej?

Prepričana sem, da širjenje dobrih novic spodbudi pozitivno energijo, ta pa nastanek dobrih idej. Po drugi strani pa je vsestranskost tudi obremenjujoča. Večkrat se mi zgodi, da nimam dovolj časa za poglobljen razmislek, za ustvarjalnost. Občasno zavidam kolegom, ki se lahko osredotočijo le na delo v svojem biroju. Sama neprestano porivam vagone na različnih tirih, nenehno miselno preklapljam, kar je utrujajoče in tudi manj produktivno. V svobodnem poklicu je zelo malo svobode. Delam veliko več kot osem ur na dan, petek in svetek, pogosto se mučim z delom in naročniki, denar na koncu meseca pa ni samoumeven. A zato delam z ljudmi, ki imajo podoben pogled na delo in življenje.

Trenutno ste direktorica galerije DESSA, dva mandata pa ste bili tudi predsednica DAL-a. Očitno vam ustrezajo tudi vodstveni položaji?

Če se prav spomnim, sem urejanje revije *Hiše* končala ravno takrat, ko je Andrej Hrausky končeval svoje predsedovanje Društvu arhitektov Ljubljana. Na eni od arhitekturnih novoletnih zabav sta me z ženo Majdo Cajnko spodbudila h kandidaturi za novo predsednico društva. Seveda sem bila počaščena zaradi zaupanja starejših kolegov. In ravno v letih, ko je človek še dovolj ambiciozen. Predsedovanje strokovnemu društvu mi je bilo v čast. Je pa res, da mi je delo zanj vzelo ogromno časa in mi ga je potem primanjkovalo za moje arhitekturne projekte. Kar nekaj let sem stagnirala v projektiranju, kar občasno tudi obžalujem, saj je načrtovanje to, kar najraje delam. V izvršnem odboru DAL-a smo se lotili različnih projektov. Eden pomembnejših je zadeval stihijski pristop države k energetski sanaciji. No, dovolj dolgo smo pihali v to ledeno goro, da se je v zadnjih letih nekoliko premaknila proti razumevanju pomena in ohranjanja arhitekturne identitete. Eden od takratnih DAL-ovih projektov je bilo tudi ozaveščanje strokovne in širše javnosti o izjemnosti slovenske in jugoslovanske arhitekture iz obdobja

© Jadran Rusjan

DESSA ekipa v galeriji Herman Pečarič na odprtju razstave spomenikov, november 2019

modernizma. Zaradi premajhne časovne oddaljenosti od njenega nastanka Zavod za varovanje kulturne dediščine Slovenije še ni imel oblikovnih parametrov njene zaščite, zato je bilo v prvih dvajsetih letih po osamosvojitvi Slovenije, v obdobju najbolj divjega tranzicijskega kapitalizma, veliko modernističnih stavb porušenih, neprimerno prenovljenih in prisiljenih v neprimerno vsebino. Danes vse več ljudi razume, da je za naše korenine nujno ohranjanje kulturne in arhitekturne dediščine.

V DAL-u si ves čas prizadevamo tudi za uveljavitev cen arhitekturnega dela. Manto o prostem trgu cen zavračam. Vsako delo mora imeti cenovni okvir, znotraj katerega se morajo gibati ponudbe. Sicer pademo v območje popolnega kaosa vrednot in kakovosti, česar si ne želimo ne arhitekti ne naročniki. Zato smo okrog leta 2014 skupaj z Zbornico za arhitekturo in prostor Slovenije posodobili *Arhigram 1*, cenik storitev, ki se v nekem vmesnem obdobju sploh ni več uporabljal. Zdaj prenovljeni *Arhigram* poleg arhitektov za oceno svojih bodočih investicij uporabljajo tudi javni in zasebni investitorji. Leta 2008 me je prof. Vojteh Ravnikar povabil, naj prevzamem vodenje organizacijskega odbora Piranskih dnevo arhitekture, ki jih pripravljamo skupaj s Špelo Kuhar, Anžetom Korenom in z aktualno ekipo DESSA v sodelovanju z Obalnimi galerijami Piran. Nekoč najpomembnejše mednarodno strokovno srečanje je znova eden vodilnih dogodkov v prostoru Alpe-Adria in širše. V letu 2023 bomo organizirali jubilejne, štiridesete dneve, kar konferenco uvršča med arhitekturne dogodke z najdaljšo tradicijo na svetu. Piranskih dnevi arhitekture so še vedno neke vrste napovednik uspeha in smerokaz arhitekturi: številni vabljeni arhitekti so pozneje v karieri prejeli prestižne mednarodne arhitekturne nagrade – evropsko nagrado Mies van der Rohe, bienalnega beneškega arhitekturnega leva, kar trije prejemniki Pritzkerjeve nagrade – Wang Shu, Yvonne Farrell (Grafton Architects) in letošnji Pritzkerjev laureat Diébédo Francis Kéré pa so bili že leta 2009 predavatelji na PDA. In pomen konteksta, ki se je izgubil v globalni arhitekturi, je bil in je še vedno zaščitni znak PDA.

Vodenje galerije DESSA (od 2013) pa ni bilo nikoli v mojem načrtu. DESSA je bila projekt, pravzaprav otrok nekoliko starejše generacije arhitektov: Majde Cajnko in Andreja Hrauskyja, Andreje Jug, Mojce Švigelj, Darje Polak, Jurija Kobeta, Vozličev, Dešmanov, Borisa Briškega, Iva Koritnika, Sonje Miculinič in drugih, do katerih smo mlajši, ki smo pozneje prihajali na razstave in se včlanjevali v DESSO, čutili spoštovanje. Zgodilo se je bolj po spletu okoliščin, ker sta Majda Cajnko in Andrej Hrausky, ki sta galerijo vodila 25 let, od njenega nastanka, želela v pokoj. DESSA pa nismo hoteli zapreti. Ob obljubah kolegov, da bodo vsi pomagali, sem se pustila prepričati, da ni druge možnosti, kot da se vpnem še v ta projekt. Novi strokovni

»S prikazovanjem kakovostne arhitekture je najlažje in najhitreje dvigniti splošno raven bivalne kulture. Pa tudi širšo javnost ozavestiti, zakaj je pomembno, da si vsi prizadevamo za urejen prostor.«

Prenova kuhinje Osnovne šole Trnovo, 2011, avtorici dr. Dominika Batista, Maja Ivanič

ekipi sta se takoj pridružili še Damjana Zaviršek Hudnik in Špela Nardoni Kovač. V različnih obdobjih so bili z nami še Katarina Čakš, Mitja Zorc in Eva Mavsar. Pred dvema letoma se nam je pridružila absolventka Vesna Perovnik, na posameznih razstavah pa Kristina Dešman in dr. Boštjan Bugarič. Ves čas za oblikovanje skrbi Nena Gabrovec. Prijeten je občutek varnosti, ki ga občutim ob svojih sodelavcih: tudi če me ni, vem, da se bodo stvari zgodile oz. dogajale naprej.

DESSA danes deluje malo drugače: prilagoditi se je morala finančnim virom, predvsem pa je morala svoj program prilagoditi internetni dobi, v kateri so informacije, projekti in arhitekti takoj in povsod dosegljivi. A ljudje še vedno potrebujemo tudi druženje v živo. Razstave v DESSI so idealna priložnost za to.

Program DESSE se je od predstavljanja posameznih arhitektov in birojev presmeril k družbeno bolj angažiranim projektom, v ohranjanje in poudarjanje kulturno-arhitekturne identitete in v raziskovanje aktualnih družbeno-prostorskih problematik. Nismo pa spremenili galerijskega načina predstavljanja arhitekture: potrebni so aktualna vsebina, odlična fotografija, ustrezna predstavitevna tehnika in arhitekturna kritika.

Ključna lastnost žensk, predvsem uspešnih, je poglobljen premislek, preden prevzamejo odgovornost za izpeljavo kake naloge. To ni znak premajhne samozavesti, temveč velike ženske odgovornosti. Moški zajahajo konja in jahajo, dokler gre.

Večina žensk, sama sem med njimi, dobro premisli, preden prevzame zahteven projekt. S preveliko odgovornostjo gledamo na posamezne izzive. Ne upamo takoj reči: »Ni problem, to znam oziroma bom že kako.« Pred nekaj leti sem zavrnila ponudbo za projektiranje nogometnega igrišča, ker se mi je zdelo, da o nogometnih igriščih ne vem dosti. Moški so pri tem veliko bolj samozavestni. A morda so ravno zaradi velike odgovornosti projekti, ki jih delamo ženske, zelo dosledno izpeljani. V ženskah je zasidrana praskrb za obstanek, za preživetje, zato je treba projekt, tako kot kosilo, vedno skuhati v celoti in do konca.

Še danes imam na začetku vseh novih projektov tremo. Tolažim se z mislijo, da bom zmogla, saj zmorejo tudi drugi. Enako sem si kot otrok prigovarjala že na glasbenih nastopih, pa na sprejemnih izpitih na Fakulteti za arhitekturo in še marsikdaj v življenju. No, zdaj tudi že vem, da ni potrebno, da je vedno vse narejeno 120-odstotno, dovolj je že 100-odstotno.

Kako pa doživljate vsa ta raznolika sodelovanja? Najverjetneje je za sodelovanje dobra uravnoteženost žensk in moških, vendar pri večini projektov sodelujete z ženskami.

Res je, v uredništvu revije *Hiše* in tudi v DESSI sodelujem predvsem s kolegicami, prijateljicami. Pri projektiranju pa v ženskih, moških in mešanih skupinah. Imam srečo, da vedno delam v timih, ki jim je skupni končni cilj pomembnejši kot to, kdo je v procesu izdelave kaj predlagal ali kdo je avtor česa. Ženske smo izredno vztrajne, moški pa bolj pragmatični. Različni smo, imamo

»Razumevanje in sprejemanje nasprotnega mnenja je stvar osebne samozavesti: kdor je nima, postavlja v ospredje sebe.«

različne fokuse, različne miselne tokove. To je izvrstno, ker bi bilo sicer življenje monotono. Raznolikost in raznovrstnost sta gibalno razvoja in napredka – v naravi, pri delu in v odnosih. Pomembno je, da se znamo slišati, da poskušamo razumeti, zakaj nekdo razmišlja drugače. Različni pogledi na problem vodijo v boljše rezultate. Ravno v tem, da si ne znamo vljudno in razumevajoče izmenjati mnenj in nasprotnih stališč, vidim največjo težavo sodobne slovenske družbe. Razumevanje in sprejemanje nasprotnega mnenja je stvar osebne samozavesti: kdor je nima, postavlja v ospredje sebe.

Povezovanje je zelo pomembno za napredek družbe. Najverjetneje bo vaša sposobnost vsestranskega delovanja pustila večji pečat, kot če bi se ukvarjali samo s projektiranjem, z izrisovanjem detajlov ...

Zelo rada rišem detajle ... Vsekakor pa je bolje, da človek dela tisto, kar mu gre od rok. Nikoli se nisem imela za super inovativno arhitektko, mnogo bolj mi leži komunikacija z ljudmi. Še boljša pa sem v komunikaciji z živalmi [*smeh*].

Z delovanjem pri več projektih in na več ravneh si izostriš občutek, kaj je dobro in kaj ne. Z leti sem pridobila samozavest pri ocenjevanju: zelo hitro ločim med dobro in blefersko arhitekturo, prepoznam, kaj je strokovno dobro in kaj slabo, in hitreje najdem rešitve. Delovanje in povezovanje z različnimi ljudmi pri različnih projektih mi vsekakor omogočata širši in bolj kritičen pogled na aktualno dogajanje v stroki in v družbi.

Kaj pa se vam še zdi pomembno za dobro delovanje v stroki?

Dobro delajo oziroma delujejo ljudje z izoblikovano osebnostjo. Ti so odprtega duha, in kot sem že prej omenila, dovolj samozavestni za sprejemanje drugačnih, tudi nasprotnih mnenj. Osebnost gradiš s časom in izkušnjami. In nič ni narobe, če se spreminjaš, če spreminjaš svoj pogled na svet, svoj svetovni nazor. Samo neuki in neumni ostajajo v okvirih, ki so si jih nekoč začrtali. Pred leti sem o tem prebrala izvrsten traktat Umberta Ecce, žal se ne spomnim naslova.

Pomembno se mi zdi, da arhitekti, ki s svojim delom pomembno vplivamo na družbo in njen razvoj, spoznavamo širše resnice o življenju, stvarstvu, umetnosti in družbi. In te so (tudi) v dobrih knjigah. Knjige odstirajo poglede in širijo horizonte.

Veliko berem. A priznam, da zelo malo arhitekturnih knjig in revij, te bolj prelistavam. Moja dušna hrana je leposlovje. Ne mine dan, da ne bi brala. Berem zvečer, v postelji, ko je delovni dan za mano. Črne črke na belem papirju sprostijo možganske napetosti in znižajo raven adrenalina. Obožujem klasike, posebej ruske. Izjemni so tudi mladi ruski pisatelji, na primer Marina Stepnova, Sergej Lebedjev. Pred nekaj dnevi me je do solz ganila Župančičeva Duma. Očitno so za določena spoznanja potrebna leta in življenjske izkušnje, v šoli se me Duma ni tako dotaknila.

Slovnica in literatura sta bili v moji družini del vsakdanjih pogovorov. Moji starši, oba imata čez osemdeset let, še zdaj na pamet recitirajo Prešerna, Kajuha, Aškerca, Gregorčiča, odlomke Turjaške Rozamunde, Sonetnega venca ... Magistrale in Zdravljico pa v celoti. Hvaležna sem jima, da sta nas vse, brata, sestro in tudi moje nečake, usmerila v kulturo in umetnost.

Maja, zelo radi potujete, pa ne le zaradi potapljanja.

Potovala bi več, pa me je vase potegnilo delo. Moja potovanja so večinoma različne strokovne ekskurzije. Veliko sem potovala z DESSO; dvakrat na leto je organizirala izjemne ekskurzije in ogledne hiš in prostorov, ki so sicer za javnost zaprti. Večkrat sem se na študentskih ekskurzijah pridružila seminarju prof. Janeza Koželja, bili smo na Japonskem, v Braziliji, južni Franciji, Španiji, Rusiji, na Kitajskem in v Arabskih emiratih. S seminarjem izr. prof. Tomaža Krušca sem bila znova na Japonskem. No, nekaj je bilo tudi

© Miran Kambič

Vrtec Pedenjarstvo v Ljubljani, 2018, arhitekti Maja Ivanič, Anja Planišček, Andraž Intihar, Urša Habič

zasebnih potovanj, na katerih pa se tudi nisem ravno izogibala arhitekturnim ogledom. Če želiš arhitekturo pravilno dojeti in razumeti, jo je treba doživeti v živo, *in situ*. Za iskanje prostorskih in arhitekturnih rešitev je nujno razumevanje kulturnega in prostorskega konteksta.

Očitno je vsestranskost v vašem značaju. Večkrat pa poveste, da ste po duši projektantka. Ob svojem vsestranskem delovanju tudi projektirate.

Nimate pa svojega biroja z imenom in prostorom, temveč se povezujete v različne projektne time. Zelo horizontalno. Mogoče lahko poveste kaj o tem?

Projektiranju se ne morem odreči, ker mi načrtovalski miselni proces daje potreben občutek ustvarjalnosti. Po vseh izkušnjah tudi vem, da je za moje možgane premalo, če ne rešujejo več zapletov hkrati [*smeh*].

Zavestno sem se odločila, da ne bom imela lastnega biroja. Nimam ravno najboljših organizacijskih sposobnosti, posebno kar zadeva razporejanje dela. Nisem človek hierarhije in nisem menedžerka, za vodenje biroja pa je to dvoje zelo potrebno. Z odločitvijo, da ne bom imela biroja, sem se odrekla večjim projektom, sem pa zato ohranila svobodo razpolaganja s časom in svobodo izbire sodelovanja.

Kaj pa odgovornost? Pri vertikalni organizaciji je odgovornost jasna.

Pri odločitvi za horizontalno delovanje pa je verjetno zelo pomembna izbira sodelavcev.

Res se najbolje najdem pri horizontalnem povezovanju. V timu, v katerem vsi sodelujoči enakopravno prevzemamo dolžnosti in odgovornosti. In si enakopravno oziroma pravično razdelimo tudi rezultate dela. Rada sodelujem z mlajšimi kolegi, rada prenašam svoje znanje in rada se učim od mlajših. So polni novega znanja.

Imam srečo, da sem imela do zdaj z večino kolegov, s katerimi sem sodelovala, dobre izkušnje. Svoje mnenje odkrito delim, a ga poskušam povedati taktno, nikakor ne pokroviteljsko ali žaljivo. Ker je v mojem značaju pravičnana odgovornost, mi tudi ni težko prevzeti dela drugih. Ne maram pravičnosti za vsako ceno, samoumevno se mi zdi, da enkrat več naredi eden, drugi drugi. Nekdo je boljši v detajlih, drugi v zasnovah. Z leti sem pridobila tudi samozavest glede napak: delamo jih vsi, ki delamo. Ni mi jih težko priznati ali prevzeti odgovornosti. Pomembno jih je popraviti.

Pri projektiranju je poleg strokovnosti treba obvladati tudi pogovore s strankami, menedžment, marketing, finance ... Na katerem področju ste manj suvereni? Kje bi si želeli več znanja ali veščin?

Moji šibki točki sta razporejanje dela in moje finance. Potrebujem menedžerja ali menedžerko, ki bi mi brala misli, brez spraševanja razdelila delo

»Pomembno se mi zdi, da arhitekti, ki s svojim delom pomembno vplivamo na družbo in njen razvoj, spoznavamo širše resnice o življenju, stvarstvu, umetnosti in družbi.«

ter pošiljala investitorjem ponudbe in račune. No, tolažim se s tem, da denar ne more dati zadovoljstva, kot ga lahko da dobro opravljeno delo. Zakon stvarstva je res pravičen: občutek zadovoljstva, ki se pojavi ob dobro opravljenem delu, me postavi v ravnovesje. Če pa so z mojim delom zadovoljni še investitorji oziroma uporabniki, kaj več bi si lahko želela?! No, seveda, denar je pomemben, treba je tudi fizično preživeti.

Morda pa je težava prav v takšnem odnosu do denarja. Arhitekti smo nagrajeni že s tem, da je bila izvedba projekta uspešna, a vendar je treba nekako regulirati tudi ceno naših storitev na trgu. Kaj menite o tem?

Glede na to, da je projektantsko delo zakonsko regulirano, da torej ni prepuščeno le umetniškemu navdihu posameznega projektanta, bi morale biti regulirane tudi cene projektantskih storitev. Pa ne le zaradi projektantov, tudi naročniki potrebujejo sistemsko določeno oceno svoje investicije in vrednosti projektantskega dela. Vse do vstopa Slovenije v Evropsko unijo so obstajali uradni ceniki oziroma tabele, po katerih so se izračunavale realne cene investicij in storitev. V tranzicijskem kaosu prostega trga pa so se poleg cenikov in tabel izgubile tudi etične vrednote, povezanost in kolegialnost. Posledično pa tudi pomen arhitekturno-projektantske stroke za družbo in kulturo.

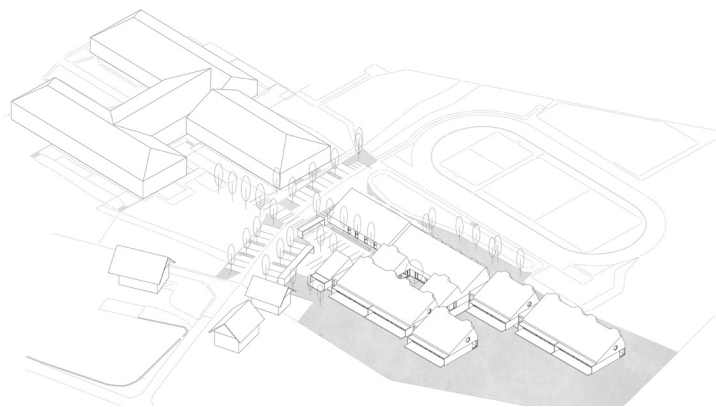
Ali vas je arhitektura poklicala? Je to poklic, ki ste si ga od nekdaj želeli?

V družini sicer nimamo arhitektov, se je pa moj oče, ki je bil še v času Jugoslavije daljše obdobje zaposlen v Lesnini, gibal v arhitekturno-oblikovalskih krogih. Nekaj časa je vodil oddelek za propagando, kjer so med drugim snemali tudi reklame ter oblikovali prospekte in kataloge za pohištvo. Takrat sem spoznala nekaj arhitektov – Marleno Humek Pehani, hčerko mariborskega arhitekta Ljuba Humeka, in Zorana Kragiča, arhitekta iz Beograda, ki še vedno živi v Ljubljani, oblikovalko Nevo Zajc ter slikarja in fotografa Petra Vernika. Všeč mi je bilo njihovo delo, na roko zrisane risbe in načrti, postavitve interierjev, njihovo urejanje in fotografiranje. Tako sem v sedmem razredu psihologinji odgovorila, da želim postati arhitektka.

Uživam v urejanju. Že kot otrok sem rada preurejala svojo sobo. Otroci iz naše ulice smo se pogosto igrali »hiše«: v makadam smo risali tlorise stanovanj, ki smo jih nato pometali, opremljali, urejali in hodili eden k drugemu na obiske. Moji prostori so bili vedno zelo urejeni, z rožami na oknih, z drevesi pred vhodom. Tudi moja najljubša igrača, ki sem jo kot štiri- ali petletna dobila za Miklavža, so bile na karton natisnjene stene hiše in različna notranja oprema. Stene in opremo je bilo treba izrezati, sestaviti in zlepit. Razporejanje papirnatega pohištva po papirnati hiši me je neznanško veselilo.

Po osnovni šoli sem se vpisala na Srednjo šolo za oblikovanje in fotografijo, smer industrijsko oblikovanje. Čeprav sem bila prva generacija usmerjenega izobraževanja, je bilo na šoli še vedno veliko splošnih in risarskih predmetov. In na srečo so bili vsi profesorji, še profesorica za geografijo, ki je poučevala tudi STM – socializem s temelji marksizma, zelo naklonjeni umetnosti. Imeli smo izjemno profesorico matematike, prof. Cokanovo, zaradi katere mi matematika tudi na Fakulteti za arhitekturo ni delala težav. Moja razredničarka je bila prof. Breda Dobovišek, njen mož, prof. Dobovišek je v prvem letniku na fakulteti predaval statiko.

»Če želiš arhitekturo pravilno dojeti in razumeti, jo je treba doživeti v živo, in situ. Za iskanje prostorskih in arhitekturnih rešitev je nujno razumevanje kulturnega in prostorskega konteksta.«

Vrtec Bohinjska Bistrica, natečaj 2020, arhitektki Nena Gabrovec, Maja Ivanič, sodelavka Eva Mavsar

Nekako sem se ves čas vrtela okrog oblikovanja in urejanja prostora. Tako je bil korak proti Fakulteti za arhitekturo precej naraven. Ko gledam nazaj, svoje odločitve ne obžalujem, čeprav je velik delež mojega dela neustvarjaljen in se moram ukvarjati tudi z birokracijo. A tistih pet odstotkov, ko možgane preplavi ustvarjalna blaženost, odtehta. Rada imam svoje delo.

Česa bi se morali še lotiti?

Kot sem rekla, skupaj z državo moramo urediti cene projektantskih storitev. Ne nazadnje cenik arhitekturnih storitev zahtevajo tudi inšpektorji, ko obišejo biroje. Če nam zakonodaja EU ne omogoča cenika, naredimo vsaj točkovnik. Brez osnovnega sidra plavamo v oceanu prostega trga. Če bomo ob tem še strnili vrste, se medsebojno povezovali in podpirali, bo arhitektura spet pridobila družbeno veljavo.

Omenili ste medsebojno podporo. Renata Salecl je na lanski okrogli mizi v okviru mednarodnega projekta *Yes, we plan!* poudarila ključno lastnost žensk, ki bi jo morale pogosteje uveljaviti: da se znamo med seboj podpreti in da znamo podpreti druge.

Se strinjam. Neprestano opominjanje in kazanje negativnih plati vodi ljudi v depresijo in naveličanost. Ko pa nekoga pohvališ, tudi sam takoj občutiš zadovoljstvo. To je še en super zakon stvarstva. Pohvala spodbuja, je motivacija za bolj zavzeto in boljše delo. Italijani so s pohvalami radodarni: čeprav nekdo ni izjemen, ampak samo dober, ga znajo pohvaliti. Pozitivno razmišljanje pripomore k temu, da se zadeve razvijejo v pozitivni smeri. S pohvalo posameznika raste samozavest naroda.

Kakšna bo prihodnost arhitekture? Je pričakovati drastične spremembe v poklicu in v poslanstvu arhitekture?

Prihodnosti ne znam napovedati. Želim si, da bi izplavali iz slepega kanala sodobne digitalne tehnologije, ki je zašla v neselektivno prenašanje binarnih, torej nečustvenih informacij, družbo pa z družbenimi omrežji zapeljala v individualizirano in odtujenost od narave in sočloveka. No, prepričana sem, da se bo narava uravnovesila – z nami ali brez nas. Bojim se, da nas je digitalna tehnologija že popolnoma preplavila in polenila naše miselne procese. Delo z računalniki je res marsikaj poenostavilo – projektanti na mize ne napenjamo več pavs papirja, ne čistimo rotringov in ravnil, z ukazom »razveljavi« preprosto popravimo risarske napake ... Poenostavilo pa je tudi naše sposobnosti razmišljanja o prostoru, o njegovi tretji, četrti in preostalih dimenzijah. Zato zagovarjam risanje, snovanje z roko. Pri risanju s svinčnikom roka že razmišlja. Z drsanjem računalniške miške pa se je ustvarjalnost roke in možganov preusmerila v prepričevanje računalnika k izvajanju operacij.

Upam, da se bo arhitektura prihodnosti bolj usmerila v vprašanje ambien- talnosti. V zadnjih štiridesetih letih se je dosti preveč ukvarjala z obliko in koncepti. Težko prenašam arhitekturne rešitve, ki se podrejajo konceptom v smislu »fake it until you make it«.

Lani novembra sva s prijateljico Gordano B. potovali po Apuliji. Nekaj dni sva preživeli v Materi. Navdušili so me ambient, ki so nastali zgolj zaradi potreb prebivalcev in zaradi prostorskih danosti. Podobno sem bila navdušena tudi nad Santiagom de Compostela, kjer smo bili leta 2008 z DESSO: podobno kot Matera je vse mesto zgrajeno iz lokalnega kamna, torej popolnoma monomaterialno in monokromatsko, a kamorkoli si zavil, se je odprl nov prostor, nov ambient s podobnim, a malo drugačnim stopniščem in obokom, malo drugače obrnjen trg, drugačno dvorišče, detajl ... Ves čas same raziskovalne spodbude.

Arhitektura se zgodi, ko se gibljemo skozi prostor. Je kulisa našega življenja. Bolj ko je definirana, manj je zanimiva. Bolj ko je oblikovana, manj je fascinantna, manj prostora pušča našim čustvom in domišljiji.

Se vam zdi, da bi ženske v stroki potrebovale še kakšno dodatno potrditev? Morda posebno nagrado za delovanje žensk v arhitekturi?

Ne. Uspešnost naših projektov in delovanja ni odvisna od spola, temveč od naše sposobnosti, prizadevnosti, zavzetosti, odgovornosti ... Strokovna nagrada nagraduje dobro arhitekturo. Ženska nagrada bi se mi zdela diskriminatorsna do moških. Si zamišljate, da bi obstajala nagrada samo za moške?! Ženska nagrada bi bila za ženske celo žalitev, pomenila bi, da nismo sposobne dobiti nagrade v družbi moških.

Feministična prepričanja mi niso bila nikoli blizu. Verjetno zato, ker se nikoli nisem počutila zatirane ali manjvredne. V današnjem času v tem delu sveta težko govorimo o zatiranju žensk ali o pomanjkanju ženskih pravic. Pomanjkanje pravic, diskriminacijo ali homofobijo občutijo ženske in moški. Menim, da sta spola enakopravna. Seveda pa nismo enaki. Na srečo! Moški in ženske se razlikujemo, nimamo enake mišične strukture in moči, nimamo enako vitkih prstov in zaobljenih bokov, tudi naše praprioritete in prafokusi so različni. Zato nekatera dela lažje opravijo moški, druga ženske. Vesela sem, če mi prijatelji dostavijo in priključijo pralni stroj. Priključila bi ga lahko sama, težje pa bi ga prinesla v stanovanje.

Različni smo, na različen način dojemamo življenje in zato lahko na različen način soustvarjamo ta svet. V sobivanju in partnerstvu se po navadi zgodijo najboljše reči. Različnost med spoloma – poudarjam, da zavračam teorijo spolov! – se mi zdi pomembna, od nje je odvisen razvoj in obstoj življenja. Niso pa od spola odvisne naše umske sposobnosti. Torej ne, ne čutim potrebe, da bi morala biti v vsem enaka in enakopravna moškemu. Ženske imamo svoje prednosti.

V kakšno smer gre arhitektura in v povezavi z njo družba, morda tudi vloga ženske v družbi?

Arhitektura se izvija iz štiridesetletnega primeža oblikovnih fascinacij in konceptov na silo, zaradi česar se je tudi odtujila ljudem. Danes, in še posebej v Evropi, ima prenova prednost pred novogradnjo. Stavbnega fonda je dovolj, zmanjkuje prostora. Obstoječe nefunkcionalne stavbe in prostore je treba revitalizirati in posodobiti. Vloga ženske v družbi je bila in bo vedno pomembna, ne glede na kulturni kontekst ali zemljepisno širino. Enako velja za moške. Pomembno je, da sta vlogi uravnoteženi in smo spoštljivi drug do drugega. V zahodnoevropskem prostoru in kulturi smo ženske vsaj na deklarativni ravni enakopravne moškemu. Pri primerljivih umskih sposobnostih in čustveni inteligenci imamo enake možnosti za uspešno kariero. V našem kulturnem okolju res težko govorimo o ženski neenakopravnosti. Nismo manj ali več vredne. Smo enakovredne.

»Arhitektura se zgodi, ko se gibljemo skozi prostor. Je kulisa našega življenja. Bolj ko je definirana, manj je zanimiva. Bolj ko je oblikovana, manj je fascinantna, manj prostora pušča našim čustvom in domišljiji.«